

Písemná práce

Historický proseminář, LS 2006

Vedoucí prosemináře: Prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

Poválečná obnova Maršovicka (1945–1952)

Vypracovala:
Iva Mrázková
ročník, ČJL-HIS

Úvod

Součástí germanizačních snah nacistů v Českých zemích bylo také vysídlení rozsáhlé oblasti středních Čech – oblasti mezi řekami Vltavou a Sázavou, státní silnicí Praha – Tábor a železniční tratí Olbramovice – Sedlčany (dále Neveklovsko). Neveklovsko se tak na další tři roky stalo „zabraným“ územím, kam se původní obyvatelé směli vracet většinou jen jednou za rok, a to na Dušičky. Jedná se nepochybně o situaci v českých zemích zvláštní a dosud málo reflektovanou, přesto snad není od věci připomenout, že do podobného postavení jako Neveklovsko se za druhé světové války dostal také kraj okolo Milovic nebo vojenský prostor Vyškov u Brna.

Předmětem mé práce však nejsou léta válečná, ale léta, která přišla po osvobození a ve kterých se do „zabraného“ začal vracet normální život. Časovým rámcem je pro tuto práci na jedné straně návrat prvních obyvatel v květnu 1945 a na straně druhé založení jednotného zemědělského družstva v jednotlivých obcích. Prostorový rámeček tvoří území, které spadalo až do poslední, tedy páté etapy vysídlení Neveklovska (toto území nazývám Maršovickem).

Ve své práci se pokusím sledovat, jak byl na tomto území realizován Košický vládní program a následující vládní nařízení a zákony vydané Prozatímním či Ústavodárným národním shromážděním. Hlavním pramenem mé práce však zůstávají obecní kroniky. Jedná se sice o prameny nejlépe zobrazující místní poměry, jejich hlavním problémem však je poměrně velký časový odstup od zaznamenávaných událostí. Ve všech obcích byly v roce 1940 kroniky uzavřeny a odeslány do Zemského archivu v Praze. Bezprostředně po válce byly sice navraceny, avšak ne vždy se našel spolehlivý kronikář. Někde sice nacházíme zápisy už z roku 1946 nebo 1947, jsou však nejen plné pravopisných chyb a stylistických prohřešků, ale mohou sloužit přinejlepším pro studium dějin počasí. Ještě ve dvacátém století tu máme co do činění s lidovým kronikářem, který viděl žito vyrostlé do výšky 160 centimetrů a kroupy velké jako holubí vejce (viz kronika obce Štětkovice). Nejsvědomitěji je poválečná doba zapsána v kronice Vrchotových Janovic. Spolehlivosti jí tu dodává i osoba kronikáře, učitele místní základní školy, který ji doplnil na základě studia v obecním archivu a na základě vzpomínek pamětníků. Koncept jeho kroniky byl však bohužel schválen až v roce 1980.

Z této nestejnorodé povahy vyplývá i nutná modelovost mnou popsaných událostí. Z nedostatku komparativního materiálu může proto situace v jedné obci často sloužit jako model i pro ostatní obce.

1. Vysídlení Neveklovska

„Ježto se jedná v podstatě o malozemědělská hospodářství pod 10 ha, dá se počítat s tím, že obyvatelé po zrušení jejich malých podniků odejdou větším dílem do města. Tím bude biologický základ českého národa značně oslaben. Uvolnění těchto zemědělských pracovních sil dojde k podstatnému uvolnění i na trhu pracovních sil. Vysídlení by vytvořilo politické vakuum téměř v srdci protektorátu. Z toho vyplývající vyřazení českého vlivu v plánovaném území bude mít za následek značné oslabení českého odporu. Okresní město Tábor, ležící v bezprostřední blízkosti území, je kulturním a hospodářským střediskem kraje. Tak jako Tábor byl v 15. století pevnou oporou husitského hnutí, tak se soustřeďuje dnes v tomto městě do jisté míry národní odpor proti německví. Vybudováním německé bašty před branami tohoto čistě českého města by byl navždy odstraněn politický význam Tábora jako města odporu...“¹

Těmito slovy zdůvodňovali nacisté už v srpnu 1939 své přípravy na vyklizení oblasti mezi řekami Vltavou a Sázavou, státní silnicí Praha – Tábor a železniční tratí Olbramovice – Sedlčany. Jedná se o poměrně rozsáhlé území středních Čech, proto se zdá téměř neuvěřitelné, že původní plány byly ještě mnohem odvážnější: megalomanský projekt, podle kterého měl být vysídlen široký prostor mezi Českomoravskou vrchovinou a Plzní²*, však nemohl být nakonec realizován, protože by byl přinesl zásah do průmyslu, což si Německo rozhodně nemohlo v době války dovolit. Oblast Neveklovska se však zdála vhodnou právě pro převažující zemědělskou výrobu a absenci významnějších dopravních tepen. Výhodnými se zdály i klimatické a terénní podmínky, které umožňovaly nepřetržitý výcvik v průběhu celého roku. Ztrátu výnosů ze zabraných zemědělských ploch měla nahradit intenzivnější zemědělská produkce v říši. Vysídlení daného území mělo probíhat v pěti etapách rozložených původně do šesti let.³

7. října 1939 uvedl generální zplnomocněnec říšské správy Himmler v platnost vyhlášku, která stanovovala: „Pokud je pro usídlení říšskoněmeckých přesídlenců a přesídlenců německé národnosti zapotřebí pozemků a půdy, uplatňuje se pro opatření půdy příslušným způsobem zákon o získání půdy za účelem branné moci a jeho prováděcí

1 ROBEK, Antonín, *Lidé bez domova*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1980, s. 18 – 19.

2 Tamtéž, s. 18.

* Kromě benešovského okresu se mělo jednat o území okresů Ledeč nad Sázavou, Vlašim, Tábor, Sedlčany a Příbram.

3 ROBEK, Antonín, c. d., s. 20.

nařízení.“⁴ V praxi toto nařízení znamenalo, že si lidé budou moci ze svých domovů odvézt pouze mrtvý inventář a za dobytek a nemovitosti jim bude poskytnuta finanční náhrada. Takové ideální uplatnění však vidíme pouze v případě první etapy, probíhající od 6. května do 15. září roku 1942^{5*}. V dalších etapách museli lidé ve svých domovech ponechat i mrtvý inventář, nemovitosti pak byly odkoupeny pouze za symbolickou odhadní cenu a zapsány do pozemkových knih jako vlastnictví německé říše.⁶ Území tak bylo nyní právně považováno za „Reichsgebiet“. Protože bylo nadále charakterizováno jako jazykově převážně německé, vzniklo tu několik koncentračních táborů.^{7*}

Na cvičišti se během války pohybovalo zhruba dvacet tisíc vojáků wehrmachtu.⁷ Oddíly dělostřelectva působily převážně v centrální části území, kde jim jako cvičné cíle většinou sloužily obytné domy. Okrajové části, vysídlené většinou až v posledních etapách, se naproti tomu stávaly hospodářským i kulturním zázemím. Právě to také platilo o větší části námi sledovaného Maršovicka.

Po první etapě vysídlení následovala etapa druhá, která proběhla do 1. dubna 1943^{8**}, třetí do 31. prosince 1943^{9***}, čtvrtá do 31. října 1943^{10****} a poslední pátá etapa do dubna roku 1944^{11*****}. Celkově se vystěhované území rozkládalo na ploše 44 000

4 STANĚK, Stanislav, Příprava a počátky germanizace u nás, in *Léta zatvřených pěstí*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1975, s. 206.

5 ROBEK, Antonín, c. d., s. 22.

* V této etapě vystěhovány Sedlčany, Křižany, Teletín, Vysoký újezd, Větrov, Tuchyně, Lhota, Maskovice, Blazenice, Měřín, Dalešice, Jablonná, Nebřich, Rabyně, Loutín, Nedvězí a Vensov.

6 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 43.

* * Koncentrační tábory, pobočky KT Flossenburg, vznikly ve Vrchotových Janovicích, Křepenicích a Bukovanech. Do Chlumu u Sedlčan umístili nacisté kárný tábor pro provinilce z vlastních řad. V Bystřici u Benešova vznikl zvláštní tábor pro potomky ze smíšených manželství.

7 ROBEK, Antonín, c. d., s. 20.

8 ROBEK, Antonín, c. d., s. 22.

* ** Ve druhé etapě byly vysídleny obce a osady Benice, Běllice, Černíkovice, Dunávice, Dunávičky, Chářovice, Chleby, Chrástany, Krusičany, Lipka, Mlíkovice, Netluky, Netvořice, Ouštice, Radslavice, Soběšovice, Všetice, Buková Lhota, Bukovany, Hůrka, Hvozdec, Chlístov, Pecerady, Poříčí nad Sázavou, Úročnice, Václavice, Vatěkov, Větrov, Vidláková Lhota, Zbožnice.

9 ROBEK, Antonín, c. d., s. 22 – 23.

* *** Třetí etapa se týkala obcí a osad Blažim, Břevnice, Borovka, Dlouhá Lhota, Dubovka, Heroutice, Hurka, Chvojínek, Krchleby, Křečovice, Lhotka, Libeč, Mstětice, Nahoruby, Neštětice, Neveklov, Podmaršovice, Poličany, Řehovice, Skryšov, Spolí, Stranný, Strážovice, Tikovice, Ústí, Vráce, Zádolí, Zahradka, Zaječí, Zárbynice, Zderadice, Zborný, Živohošť, Bezejovice, Doloplazy, Hůrka, Chvojen, Jarkovice, Jirovice, Konopiště, Kožlí, Mlýny, Nesvačily, Petrovice, Poměnice, Příbyšice, Semovice, Tisem, Tvoršovice, Žabovřesky a Paseky.

10 ROBEK, Antonín, c. d., s. 23.

* **** Čtvrtá etapa postihla obce a osady Bučily, Červený Hrádek, Dubliny, Dublovice, Hradištko, Hrazany, Hluboká, Chlum, Chrastava, Kňovice, Kňovičky, Křepence, Lhotka, Líchovy, Luhy, Nalžovice, Nová Ves, Osečany, Podhájí, Příčovy, Radíč, Sestrouň, Vítěž, Velběhy, Vohoz, Zberaz, Zvěrotice, Brdečný, Hodětice, Hořetice a Hůrka.

11 ROBEK, Antonín, c. d., s. 23.

ha. Z původních 28 831 obyvatel jich bylo vystěhováno 17 647. „Na zabraném“ tedy zůstalo 11 184 obyvatel¹². Jednalo se především o zemědělské dělníky, kteří pracovali na tzv. SS hofech. Tyto dvory byly zřizovány především v okrajových oblastech cvičiště a obstarávaly výživu vojska. Dále na vysídleném území zůstali řemeslníci, kteří zajišťovali technický provoz cvičiště, tedy především kováři, koláři, hajní, porybní a silničáři. Tito lidé oficiálně podléhali přímo německé správě, soudní pravomoci připadaly gestapu a německému četnictvu.¹³ Netvořili tedy sice žádnou samosprávnou obec¹⁴, neformální autoritou však většinou byl správce SS hofu.

Toto rozdělení obyvatelstva na „potřebné“ a „nepotřebné“ však nemělo pouze praktické důvody: „Ono postupné vystěhování mělo především roztrždit obyvatelstvo, dát jedněm naději, aby právě proto mlčeli, a většinu postupně odstěhovat. Tak se původní jednota všech vysídlených roztrhne, lidé si budou vzájemně závidět i velmi pomyslné výhody a tyto skutečnosti jim pak nedovolí spojit se k nějakému společnému odporu.“¹⁵ O něčem podobném hovoří i pamětníci – např. podle pana Ladislava Marvana se jeho rodina po válce setkávala s projevy nedůvěry, mnohdy dokonce nenávisti¹⁶, ke které mohla svádět např. skutečnost, že zůstavším nebyl vyvlastněn jejich majetek. Pravdou však bylo, že tito lidé dostali výslovný zákaz stěhování. Ačkoli v otázce lidských charakterů není radno příliš generalizovat, můžeme říci, že ve většině případů nemohla být o kolaboraci ani řeč. Spíše naopak: jejich utajovaná pomoc umožnila přežít válku mnoha vězňům místních koncentračních táborů. Díky těmto lidem si také můžeme učinit lepší představu o situaci na zabraném území.

Během dvou až tří měsíců po osvobození se ostatně vztahy alespoň formálně urovnaly¹⁷ – i v mezilidské rovině tedy můžeme zaznamenat návrat k normálním poměrům.

* **** V této etapě byly vystěhovány Božkovice, Braština, Drachkov, Libohošť, Manělovice, Minártice, Mrvice, Podolí, Radošovice, Rudoltice, Slavkov, Sledovice, Tožice, Vrchotovy Janovice, Zahořany, Zahradnice, Bořená Hora, Klímětice, Prosenická Lhota, Štětkovice, Maršovice, Sedlečko, Strnadice, Šebáňovice a Zálesí.

12 STANĚK, Stanislav, c. d., s. 214.

13 NOVÁK, Otto, Antonín Robek: Lidé bez domova, in *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, č. 21, Okresní muzeum v Benešově – Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1980, s. 326.

14 STANĚK, Stanislav, c. d., s. 216.

15 Novák, Otto, c. d., s. 323.

16 MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

17 Týž.

2. Návrat domů

Ke konci války už byl ve vzduchu cítit neklid – jedním ze signálů byla např. podezřele rychlá evakuace janovického koncentračního tábora. Posledních asi 150 vězňů odvezli nacisté koncem dubna do Křepevic. 1. května se však vězni objevili v Janovicích nečekaně znovu: vlak plný těchto zubožených lidí byl po náletu na železniční stanici Olbramovice odstaven do ohybu železniční trati směrem na Sedlčany. Prvního května se v blízké osadě Křešice odehrála scéna, několikrát zpracovaná i beletristicky, kdy se několik hladových vězňů z transportu vydalo do Křešic vyprosít si něco k jídlu. Necelých třicet z nich pak bylo na zdejší návsi nemilosrdně postříleno na samém konci války.

Jednotky SS odjely z Maršovic v noci ze 7. na 8. května¹⁸, z Vrchotových Janovic až v noci z 8. na 9. května¹⁹, a to směrem na západ, tedy k Sedlčanům.²⁰ O jejich spěchu svědčí spíše anekdotická vzpomínka zapsaná v maršovické kronice: „Němci odešli z Maršovic tak rychle, že nesnědli ani připravenou večeři, skopové s rýží.“²¹

Příchod sovětské armády zaznamenali lidé s úlevou i nadšením: „9. května přijeli na tancích, autech a jiných povozech Rusové. Oddechl jsem si, věděli jsme, že ti nám neublíží,“²² píše maršovický kronikář. Zpráva se tedy shoduje i s jinými údaji: Rusové se s Němci už nesetkali, protože ti odjeli ve spěchu směrem na západ.²³ Zdá se, že stažení německých jednotek se většinou obešlo bez incidentů, pouze v Maršovicích byl vojáky na dvou místech založen požár.²⁴

Situace po příchodu sovětských vojsk však nadále nebyla tak růžová, jak lidé očekávali – ve větším měřítku jsou dostatečně výmluvná čísla: „V Československu bylo 165 tisíc sovětských vojáků, později se stav snížil o 65 tisíc. Jejich peněžní potřeby, hrazené z rozpočtu ČSR, činily kolem 800 – 900 miliónů Kčs měsíčně, odběry zboží dosahovaly 20 miliard Kčs a neprávem odvezené zboží odhadli odborníci nejméně na 3 miliardy.“²⁵

Obyvatelé měli možnost na vlastní kůži poznat, že rozdíly v mentalitách jsou nepřekonatelné. Pro ilustraci si výjimečně vypůjčím epizodu odehrávající se na janovickém

18 JEŽEK, Bohumil, *Maršovická ohlédnutí*, vlastním nákladem, Maršovice 2005, s. 68.

19 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 53.

20 MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

21 *Knihy pro zaznamenání památky hodných věcí*, Obecní úřad Maršovice, nestránkováno.

22 Tamtéž.

23 MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

24 JEŽEK, Bohumil, c. d., s. 68.

25 VLČEK, Eduard, *Poválečná obnova ČSR a její státoprávní stabilizace*, Masarykova univerzita, Brno 1993, s. 53.

zámku, kde Rusové „strhli zeď, aby mohli s nákladními auty do parku, a v jídelně pak sestřelovali porcelánové talíře ze stěn.“²⁶ Avšak nejen mentalita cizích vojsk se mohla v této době zdát příliš vzdálenou. Jak už jsem výše zmínila, někteří navrátilci pociťovali nedůvěru k lidem, kteří na zabraném za války zůstali. Nedůvěra pak mnohdy přerostla až v nenávist – podle vzpomínky pana Ladislava Marvana poštal někdo ze spoluobčanů na jejich rodinu ruského vojáka, který začal po Marvanových střílet. Po tomto incidentu se rodina z Janovic na nějakou dobu raději uchýlila do vedlejší vesnice. Paradoxně tedy v tomto případě došlo k vystěhování až po válce a navíc zcela dobrovolně.²⁷

Nelichotivé informace tohoto typu však v kronikách chybí. Důvodem by snad mohlo být jejich pozdní doplnění, ke kterému obce přistoupily většinou až v 50. letech. Právě tehdy se však zápisy stávají lakoničtějšími a začínají se v nich opakovat klišé typu „zemědělské dodávky byly splněny na 100%“. Nezbyvá nám tedy, než se spolehnout na vyprávění pamětníků.

Rudá armáda opouštěla Československo 15. listopadu 1945, americká o pět dní později.²⁸ O přesném datu jejího stažení z Neveklovska prameny bohužel opět mlčí. Jisté je, že byla vystřídána armádou československou. Mnoho z našich vojáků se v tomto kraji po válce usadilo, což nás vzhledem k počtu konaných slavností a tanečních zábav v létě a na podzim roku 1945 (viz dále) nemůže nijak překvapit.

Do Vrchotových Janovic se první vysídlenec vrátil už 8. května, do Maršovic o málo později, 10. května. Ti však doposud „přišli bez rodin a bydleli tu přerušovaně u známých (...) nebo se vraceli ke svým rodinám.“²⁹ V Maršovicích došlo k rabování vojenského skladiště³⁰, proto bylo nejprve nutno zajistit na území základní bezpečnost. Teprve „když byly odvezeny výbušniny, mohli se občané vracet do svých domovů. Nejdříve se vrátili ti, kteří po dobu okupace pracovali na území vystěhované oblasti. Ostatní se vraceli od června až do září 1945,“ ale objevil se i případ, kdy se rodina vrátila až v roce 1951.³¹ Hlavním důvodem návratu zjevně musel být citový vztah k rodnému domu a k rodnému kraji.

Mnoho předválečných obyvatel totiž našlo nový domov jinde. Důvody byly různé. Většina pramenů se shoduje na několika hlavních: někteří lidé si ve svém válečném bydlišti našli lepší zaměstnání, jiní se už ani neměli kam vracet, jejich domy byly zcela zdemolované

26 SAK, Robert – BEZECNÝ, Zdeněk, *Dáma z rajského ostrova*, Mladá fronta, Praha 2000, s. 186.

27 MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

28 VLČEK, Eduard, c. d., s. 53.

29 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 69.

30 *Knih pro zaznamenání památky hodných věcí*, Obecní úřad Maršovice, nestránkováno.

31 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 69.

a lákala je výzva k osidlování pohraničí. Mnozí se konce války ani nedočkali, např. vedoucí maršovického Sokola a funkcionář KSČ, který byl v únoru 1945 popraven za údajný poslech zahraničního rozhlasu.³² Právě Maršovice zaznamenaly největší úbytek obyvatel, protože do zničeného velkostatku se už nevrátili deputátníci. Z vystěhovaných 539 občanů se zpět nastěhovalo pouze 375.³³

Majetkoprávní nejasnosti zůstávaly otevřené až do roku 1948. „V roce 1947 bylo dokončeno navrácení movitostí (hospodářské stroje a náradí, čerpadla, vozy, motory, hospodářská zvířata), která tu občané při vystěhování museli nechat a z nichž mnohé byly přemístěny jinam. Některé převzali majitelé už v roce 1945, další v roce 1946 a 1947, jak se o nich vlastníci dozvídali. Některí držitelé, kteří je získali po osvobození, se zdráhali vrátit je původnímu majiteli a učinili to až po soudním rozhodnutí.“³⁴ Restituci nemovitostí se podařilo dokončit až o rok později, kdy okresní soud zrušil vlastnická práva Německé říše a do pozemkových knih znovu zanesl jména původních vlastníků nemovitostí.³⁵

32 *Kniha pro zaznamenání památky hodných věcí*, Obecní úřad Maršovice, nestránkováno.

33 Tamtéž.

34 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 83.

35 Tamtéž, s. 86.

3. Stav domů a stavební obnova

V roce 1949 vydalo Sdružení měst a obcí oběžník, ve kterém zveřejnilo výsledky svého šetření o stupni poničení bývalých cvičišť jednotek SS. Nejhůře dopadly Milovice s 59%, na druhém místě stálo Neveklovsko s 56,3%, na třetím Vyškov s 49,5%, Brdy byly zničeny ze 44%³⁶. Musíme tu však vzít v úvahu, že největší podíl na tomto umístění Neveklovska měly první čtyři etapy vysídlení. Na Maršovicku, tj. na území vysídleném až v poslední etapě, už Němci neměli tolik příležitostí k ničení. Toto pásmo navíc sloužilo jako výjezdni základna a v neposlední řadě tu sehrál roli i předpoklad, že se tu jedná o trvalé německé osídlení.³⁷ Přesto i tady můžeme v mnoha případech zaznamenat přímo katastrofální stav domů.

V písemných pramenech tak běžně najdeme líčení pobořených zdí, propadlých stropů, zdí bez oken a dveří, místností bez podlah atd. Vždyť ještě po více než roční svépomocné obnově byly závěry stavební komise, která prováděla ve Vrchotových Janovicích šetření v září 1946 velmi bezúspěšný: deset domů zcela zničeno, čtyři velmi těžce poškozeny, třináct těžce poškozeno a 134 domů poškozeno lehce³⁸ – ale poškozeno. Dohromady škody na 161 domech. V lepším stavu byly pouze domy, ve kterých byly ubytovány jednotky SS, avšak i při nich byla hospodářská stavení rozbořená. Nejlépe se zachovaly domy, ve kterých bydleli „naši lidé“, většinou zaměstnanci SS hofu nebo kamenolomu. Až do zimy 1945 proto obyvatelé museli vydržet v provizorních podmínkách, s okny jen narychlo zatlučenými prkny apod.³⁹

V havarijním stavu však nebyly jen budovy, ale i cesty. Krásný příklad navázání života přesně v tomtéž bodě, ve kterém ho přerušila válka, se nám dochoval v kronice obce Zderadice: už v letech 1940 – 1941 bylo pomýšleno na zkulturnění obecních pastvin. Vylámaný kámen už však nikdo nestihl svézt. Nyní se však výborně hodil k opravě komunikací. Neméně ohromující jsou i svědectví o výpomoci jiných obcí ČSR: v roce 1946 poskytly cementárny v Hradci Králové postiženým obcím 70q cementu, který byl poté po 50 kg rozdělen občanům.

Svépomoc si své cesty našla obdivuhodně rychle – tak např. ve Vrchotových Janovicích byly rozebrány baráky důstojnické školy a baráky koncentračního tábora a materiál byl použit na stavbu a obnovu domů. Poměrně překvapivé jsou i vysoké částky,

36 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 94.

37 MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

38 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 80.

39 Tamtéž, s. 70.

keré obce uvolňovaly ze svého rozpočtu – v případě Vrchotových Janovic se v roce 1947 částka poskytnutá na stavbu „obecního domu“ (tzn. pastoušky či chudobince) a na opravu školy a budovy určené pro poštu vyšplhala do miliónů. Patrný je také posun v „nezbytnosti“ - můžeme předpokládat, že bez obecní pastoušky by se obec dokázala ještě nějakou dobu obejít, zjevně to však nebylo třeba.

Iniciativy se chopily též místní národní výbory. Ve Vrchotových Janovicích zajistil v průběhu prvních měsíců vyčištění veřejných studní a obnovu veřejných budov, především školy, pošty, četnické stanice a budovy místního národního výboru.

Stavební obnova však byla brzděna „shora“. Poměrně dlouho chyběl zákon, který by stanovoval nároky na pomoc při obnově válečných škod. Tuto mezeru vyplnil teprve Zákon o stavební obnově, který Prozatímní národní shromáždění schválilo v dubnu roku 1946. Stavební obnova se podle něj měla zatím provádět „jen v rozsahu nezbytném pro nutné ubytování obyvatelstva“.⁴⁰ Je více než pravděpodobné, že rok po osvobození už domy v takovém stavu dávno byly. Naštěstí byly podpory vypláceny i zpětně.

Podle tohoto zákona měly být při zemském národním výboru zřízeny speciální oblastní komise složené z technických a právních odborníků a zástupců jednotlivých místních národních výborů. Hlavním úkolem těchto komisí „bude zejména, aby po místním ohledání v postižených obcích připravily podklady pro výměr o obnově těchto obcí“.⁴¹ Veřejné šetření mělo být v obci vyhlášeno vždy nejméně osm dní předem, po ohledání měl být občanům dán čas k zaujetí stanoviska. Zemský národní výbor však vydával výměr vždy globálně pro celou obec.

Podle svědectví janovické kroniky byl tento postup skutečně dodržován. Proto byl Janovicím už v červenci přiznán nárok na pomoc. Teprve v listopadu však byl směrný plán obnovy obce skutečně schválen a teprve koncem roku 1946 bylo obci povoleno zkrátit řízení o stavební obnově.

Zákon o stavební obnově však hleděl i do vzdálenější budoucnosti: „V postižených částech obce je třeba v zájmu její účelnější výstavby změnit dosavadní rozdělení ploch na stavenišť, budiž [tedy] nejprve opatřen nový plán na vytvoření stavenišť (...) souhlasu vlastníků pozemků není k tomu třeba, avšak (...) budiž přihlédnuto k jejich požadavkům. (...) nebudou-li plochy (...) opatřeny dohodou, stane se tak vyvlastněním (...) podle zásad

40 Zákon č. 86/1946 Sb. z. a n. Zákon o stavební obnově, in. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 843.

41 Tamtéž, s. 839 – 840.

exekučního řádu.“⁴² Opět však v praxi zjišťujeme, že zákony spíše kodifikovaly status quo: ve Vrchotových Janovicích byl plán stavební obnovy vypracován už koncem roku 1945. Místní národní výbor poté zahájil s velkostatkem jednání o rozdělení jeho pozemků za účelem vytváření nových stavebních parcel. Do jaké míry byla následná parcelace skutečně „dobrovolná“⁴³, jak uvádí kronika, zůstává otázkou.

Podle druhé části zákona o stavební obnově se nárok na podporu vztahuje také na „veřejné budovy (radnice, nemocnice, školy, kostely, divadla, tržnice, jatky apod.)“⁴⁴ Nevztahoval se však na církevní stavby, které byly ve správě náboženské matice. Proto byla pomoc zamítnuta např. i janovickému kostelu.

Ačkoli zákon o stavební obnově platil od dubna roku 1946, poskytlo ministerstvo financí obyvatelům Neveklovska úvěr teprve v roce 1949. Celková výše tohoto úvěru byla 221 920 000 Kčs. Úvěr byl sice rozdělen obyvatelům ve vázaných vkladech, ale přesto podle svědectví kronikáře „v roce 1949 byl v obci značný stavební ruch, který trval až do začátku roku 1951“.⁴⁵

42 Tamtéž, s. 843.

43 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 73.

44 Zákon č. 86/1946 Sb. z. a n. Zákon o stavební obnově, in. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 846.

45 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 94.

4. Občanské organizace

Poválený život reguloval Košický vládní program, který vešel v platnost 5. května 1945. V pátém článku vládního programu je formulována zásada, že „lid je jediným nositelem státní moci,“ a proto „na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích jakožto nové orgány státní a veřejné správy lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti.“ Dále deklaruje tento článek, že lid bude „mít právo na tvoření dobrovolných organizací různého druhu – politických, odborových, družstevních, kulturních, sportovních a jiných“.⁴⁶

Vznik národních výborů se stal „nejvýznamnějším zásahem do koncepcí prosté právní kontinuity v organizaci a činnosti státních orgánů“.⁴⁷ Jimi měly být napříště kontrolovány veškeré úřady v místech, okresech i zemích. Nejdůležitější změnou oproti předválečné praxi byl fakt, že národní výbory už od nynějška nebyly charakterizovány jako prozatímní orgány pro přechodné období, ale jako orgány trvalé.

Sledujme však také, jak vznik národních výborů zasáhl do každodenního života jednotlivých obcí. Potřeba jakékoli organizace, která by alespoň prozatímně řídila život obce, se na Maršovicku projevila velmi záhy. Stále tu ještě zůstávalo mnoho domů bez majitele, které bylo potřeba zajistit před rabováním. Problémem byly také život ohrožující pozůstatky války – např. ve Štětkovících si rudá armáda zřídila sklad benzínu a olejů, který po jejím odchodu zůstal nestřežen.

Proto „brzy po osvobození občané v obci přítomní vytvořili ze sebe zatímní místní národní výbor.“⁴⁸ Podobnou zmínku najdeme i v maršovické kronice: „Členy prvního MNV se stali ti občané, kteří byli zaměstnáni ve zdejším lihovaru nebo se do Maršovic brzy přistěhovali.“⁴⁹ Svědčí to o provizoriu, které bylo poměrně brzy odstraněno: v říjnu 1945 se konaly první volby do okresních a zemských národních výborů. Jednalo se o volby delegační, tzn. jednotlivé místní národní výbory zvolily na veřejných schůzích své kandidáty, které vyslaly k volbám do okresních národních výborů. Tito kandidáti získali aktivní i pasivní

46 Košický vládní program, in VESELÝ, Zdeněk (ed.), *Dějiny českého státu dokumentech*, Epocha, Praha 2003, s. 354.

47 VLČEK, Eduard, c. d. , s. 61.

48 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 71.

49 *Knih pro zaznamenání památky hodných věcí*, Obecní úřad Maršovice, nestránkováno.

volební právo. Podle stejného modelu se na vyšších úrovních konaly volby do zemských národních výborů i do Prozatímního národního shromáždění. Tím byl „vybudován ucelený zastupitelský systém od místních národních výborů až po Prozatímní národní shromáždění.“⁵⁰

Zdá se, že na rozdíl od okresních a zemských voleb, nebyly volby místních národních výborů stanoveny na žádný konkrétní termín, ale konaly se v jednotlivých obcích prostě tehdy, „jakmile se zvětšil počet obyvatelů.“⁵¹ Tak se např. ve Zderadicích setkáme s regulérními volbami už v červenci 1945, ve Vrchotových Janovicích až v září téhož roku, štětkovická kronika hovoří jen neurčitě o druhé polovině roku 1945. Z kronik ještě víme, že byla podána jen jediná společná kandidátka, ta byla logicky následně také zvolena.

Říjnové volby do okresních a zemských národních výborů probíhaly podle poměrného zastoupení stran v Národní frontě. Podle téhož principu byla později též upravována skladba prozatímních místních národních výborů: „Aby složení odpovídalo usnesení Národní fronty (ústředního výboru) o partitivním zastoupení politických stran, byla provedena rekonstrukce MNV.“⁵² Další reorganizace následovala po volbách do Národního shromáždění v květnu 1946 (opět poměrně podle stran).

4.1 Volby 1946

Prozatímní národní shromáždění se po zbytek roku 1945 zabývalo přípravou řádných voleb. Hranice pasivního volebního práva byla snížena na 18, aktivního na 21 let. Nově byla zavedena volební povinnost. Při místních národních výborech vznikaly místní volební komise, které sestavovaly seznamy voličů.

Volby do regulérního Národního shromáždění byly stanoveny na 26. května 1946. Jejich výsledky máme bohužel zaznamenány pouze v janovické kronice, kde bylo v seznamu voličů bylo zapsáno 489 osob⁵³*

KSČ	175 hlasů	36,1 %
Československá strana národně socialistická	142 hlasů	29,3 %
Československá strana lidová	85 hlasů	17,5 %

50 VLČEK, Eduard, c. d., s. 62.

51 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 71.

52 Tamtéž, s. 72.

53 Tamtéž, s. 72.

* Z toho 238 mužů a 251 žen, čtyři lístky byly prázdné.

KSČ	175 hlasů	36,1 %
Československá sociální demokracie	83 hlasů	17,1 %

Celostátní výsledky voleb byly následující^{54**}:

KSČ	40,17 %
Československá strana národně socialistická	23,66 %
Československá strana lidová	20,23 %
Československá sociální demokracie	15,59 %

Vidíme tedy, že pořadí stran bylo zcela shodné s celostátními výsledky, procentuální výsledky se lišily jen velmi nepatrně. „Výsledky na vesnici, kde překvapila nejsilnější pozice komunistů, potvrdily konec agrarismu a naděje na obnovu jeho strany.“⁵⁵ Jaroslav Vlček vidí hlavní příčiny úspěchu komunistů v rozsáhlé osobní agitaci prováděné členy místních organizací a ve srozumitelně formulovaném programu (heslo „Republice více práce, to je naše agitace.“⁵⁶)

4.2 Lidové soudnictví

Speciální otázkou, která spadala do pravomocí národních výborů, bylo lidové soudnictví a tzv. národní očista. Při okresních národních výborech byly zřízeny tříčlenné senáty, tzv. očistné komise, které zkoumaly válečné chování především u veřejných činitelů. Maršovicko patřilo už před válkou k regionům takřka výlučně českým – ve Vrchotových Janovicích bylo např. v roce 1942 zapsáno 34 osob hlásících se k cizí státní příslušnosti, v roce 1946 se však v téže obci setkáme jen s devíti osobami, které byly zapsány do Seznamu Němců přicházejících v úvahu pro odsun. Jednalo se o dva muže, jednoho chlapce a šest žen.⁵⁷ Zdá se tedy, že pokud se jednalo o občany německé národnosti nebo německého státního občanství, odešli většinou sami s německou armádou.

Také spíše ojediněle najdeme v kronikách zmínku, že MNV uděluje osvědčení o národní a státní spolehlivosti, protože „s okamžitou platností a bez náhrady se konfiskoval

⁵⁴ *Československé dějiny v datech*, kol., Svoboda, Praha 1986.

* * Nejsou zahrnuty výsledky voleb na Slovensku.

⁵⁵ VLČEK, Eduard, c. d., s. 89.

⁵⁶ Podle VLČEK, Eduard, c. d.

⁵⁷ *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 79.

pro účely pozemkové reformy zemědělský majetek, který byl ve vlastnictví všech osob německé a maďarské národnosti“.⁵⁸ Případ baronky Nádherné, která byla po válce nespravedlivě obviněna z kolaborace, je ovšem kapitolou, která přesahuje rámec této práce.

4.3 Působnost organizací místních

Místní národní výbory se svých úkolů ujaly opravdu zodpovědně. Po zbytek roku 1945 skutečně řídily život v obcích na všech úrovních: např. ve Vrchotových Janovicích byla zvolena zemědělská, finanční a školská komise a komise pro zajištění věcí po oddílech SS; v polovině července výbor jednal o zajištění zásobovací agendy, o zřízení nádraží, žádal o zřízení měšťanské školy a zdravotního obvodu. V Maršovicích národní výbor dokonce nakupoval osivo a sadbu brambor. Ve Zderadicích organizoval pořádkové hlídky z řad občanů; zřídil komisi pro výdej lístků na petrolej a komisi pro výdej mlecích lístků.

Z ostatních občanských organizací a spolků obnovila svou činnost tělovýchovná jednota Sokol a většinou také Sbor dobrovolných hasičů. Ve Vrchotových Janovicích pokračoval ve svých aktivitách včelařský spolek, který byl za okupace omezen jen na osadu Velká Lhota; nově tu začal působit fotbalový klub.⁵⁹

4.4 Působnost organizací celostátních

Asi nejzávažnějším počinem, kterým se nejnižší územně-správní jednotky zapojily do celostátního dění, se stalo zakládání organizací KSČ. Asi není třeba připomínat, že se komunistická strana stala po válce nejsilnější politickou stranou. Pro ilustraci poměrů uvádím několik statistických údajů: v březnu 1945 měla KSČ 473 tisíc členů, v květnu následujícího roku už více než jeden milion. 57% její základny tvořili dělníci, 13% zemědělci. Její struktura se opírala o jedenáct tisíc místních a tři tisíce závodních organizací.⁶⁰

Ve Vrchotových Janovicích byla pobočka založena už na počátku června 1945. Tato událost je ve vzpomínkách pamětníka zachycena takto: „v určený den se u Dvořáků sešlo asi 18 nebo 20 mužů (...) do světnice se nemohli vejít, tak se schůze konala na Dvořákově zahradě (...) po ustavení strany se přihlašovali další členové, takže koncem roku 1947 měla organizace KSČ asi 50 – 60 členů.“⁶¹ Prvním předsedou se tu stal Josef Vojtíšek, který byl

58 VLČEK, Eduard, c. d., s. 68.

59 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 72.

60 Podle VLČEK, Eduard, c. d.

61 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 71.

zároveň předsedou místního národního výboru. Tato skutečnost nám může ilustrovat způsob, jakým docházelo ke kumulaci funkcí, a tím následně k socializaci národních výborů.

Činnost ostatních politických stran sdružených v Národní frontě, tj. Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové a Československé sociální demokracie byla obnovena nedlouho poté.

Další z masových organizací, která se po válce stala jedním z určujících politických faktorů, bylo Revoluční odborové hnutí. V celostátním měřítku mělo koncem roku 1945 už 1,5 milionu členů. Přibližně ve stejné době, kdy byly obnoveny ostatní politické strany, se (konkrétně ve Vrchotových Janovicích) „zaměstnanci (...) stali členy Revolučního odborového hnutí, každý ve svém závodě nebo podniku“⁶² a ve stejné době „zemědělci byli začleněni do Jednotného svazu českých zemědělců“⁶³, o tom však podrobněji v kapitole věnované zemědělství.

Ojedinelá je zmínka zderadické kroniky, podle které „obec Zderadice se přihlásila [za] člena Sdružení českých měst a obcí vystěhovaných za okupace. Zápisné činí 100 Kč a příspěvek 1 Kč na jednoho obyvatele obce“.⁶⁴

62 Tamtéž, s. 72.

63 Tamtéž, s. 72.

64 *Pamětní kniha. Obec Zderadice*, Obecní úřad Maršovice, s. 45.

5. Zemědělství

Košický vládní program se dotkl zemědělství především naplánováním a pozdějším provedením pozemkové reformy, která byla motivována snahou „jednou provždy vyrvat českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německé a maďarské šlechty.“ Za tímto účelem „bude zřízen Národní pozemkový fond“, do kterého „vejde veškerá půda, budovy, mrtvý i živý inventář, pokud patřil: německým a maďarským šlechticům a velkostatkářům bez rozdílu státní příslušnosti. Uvedený pozemkový majetek měl být konfiskován bez náhrady. „Konfiskaci provedou a dočasnou správu zkonfiskovaných objektů až do provedení pozemkové reformy zajistí příslušné národní výbory za pomoci rolnických komisí. Zemědělská půda nacházející se v dispozici Národního pozemkového fondu bude rozdělena (...) domkářům, malým a středním rolníkům, jakož i zemědělským dělníkům,“⁶⁵ a sice 8–12 ha deputátníkům, zemědělským dělníkům a malorolníkům, nad 12 ha družstvům, obcím a okresům a do 0,5 ha byly pozemky poskytnuty ke zřizování zahrad a stavbě rodinných domků i soukromníkům. Příděly byly odstupňovány podle bonity půdy.⁶⁶

„Rozdělení bude prováděno správou Národního pozemkového fondu za aktivní účasti národních výborů a speciálních komisí z řad rolnictva a zemědělského dělnictva.“⁶⁷ Maximálně desetičlenné rolnické komise vypracovaly přidělový plán, který posléze přezkoumala okresní rolnická komise. Okresní přidělové plány s konečnou platností schvalovalo ministerstvo. Půda byla přidělována za úhradu, jejíž výše byla vypočtena podle průměrné úrody. Úhrady bylo možno též splácet, dokonce i v naturáliích, a to po dobu patnácti let.⁶⁷

Košický vládní program dále umožnil organizovat z hospodářských budov a inventáře parcelovaných velkostatků družstva. Stát rovněž převzal „souvislé lesní plochy ve výměře nad 50 ha. (...) Jestliže nepřesahovaly 100 ha, mohl je Národní pozemkový fond odevzdat příslušnému národnímu výboru“.⁶⁸

Celkově byly v ČSR zkonfiskovány téměř tři milióny hektarů půdy^{69*}, z nichž si Státní pozemkový fond ponechal jen 20 000 ha jako rezervu^{70*}.

65 Košický vládní program, in VESELÝ, Zdeněk (ed.), c. d., s. 354.

66 Podle VLČEK, Eduard, c. d.

67 Tamtéž.

68 Tamtéž, s. 75.

69 Tamtéž.

* Přesně se jednalo o 2 946 395 ha, z toho bylo 1 651 016 ha zemědělské půdy a 1 295 379 půdy lesní.

70 Podle VLČEK, Eduard, c. d.

Námi sledované obecní kroniky nám však především umožňují nahlédnout do každodenních starostí zemědělců. Opatření Košického vládního programu se dotkla např. deputátníků maršovického velkostatku. Byly mezi ně rozděleny pole a budovy velkostatku. Teprve později, až v roce 1948, došlo též na uvalení státní správy na janovický velkostatek. Pozemky nad 50 ha byly vyvlastněny a rozparcelovány. O rok později byl velkostatek definitivně konfiskován – údajně proto, že se Sidonie Nádherná „provinila aktivní podporou okupantů“.⁷¹

Už výše bylo poznamenáno, že všichni zemědělci byli ještě v průběhu roku 1945 začleněni do Jednotného svazu českých zemědělců. Jednotný svaz českých zemědělců byl založen v roce 1945, ale zpětně jeho vznik kodifikoval až Zákon o organizaci zemědělců republiky Československé z července roku 1947. „Úkolem svazu jest sdružení zemědělce (...) a podporovati je za účelem zvelebení zemědělské a lesní výroby a povznesení hospodářské, sociální a kulturní úrovně venkova.“⁷² Konkrétně to znamenalo např. řízení zemědělských odborů, spolupůsobení při tvorbě cen zemědělských výrobků nebo pomoc při živelných katastrofách. Prostřednictvím ministerstva zemědělství podléhal kontrole vlády a získal dokonce status jejího poradního orgánu. Tím se stal nástrojem k zasahování do záležitostí soukromých zemědělců. Jednotlivé místní organizace měly poměrně rozsáhlé pravomoci, např. jedině ony mohly vznášet námitky proti výši povinných dodávek uložených dvouletým hospodářským plánem.⁷³ Po únoru 1948 sehrál Jednotný svaz českých zemědělců významnou roli při zakládání jednotných zemědělských družstev, svou činnost ukončil v roce 1952.

5.1 Rok 1945

Výše bylo uvedeno, že Maršovicko spadalo až do poslední etapy vysídlení Neveklovska a díky tomu tvořilo jakési zázemí celé oblasti. V maršovické kronice však přesto najdeme nářky nad neutěšeným stavem: „Po polích byly nadělány zákopy, umělé vrchy pro střelbu a plno kráterů po vybuchlých granátech. Na polích rostl pouze vysoký

* * 1 705 652 ha bylo dáno k dispozici státu, družstvům a jiným veřejnosprávním organizacím, 1 220 743 ha osídlencům a jiným přidělcům, kterých bylo celkem 303 383, z toho 65 909 v českém a moravském vnitrozemí.

71 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 95.

72 Zákon č. 145/1947 Sb. z. a n. Zákon o organizaci zemědělců republiky Československé, in *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 705.

73 Vládní nařízení č. 28/1947 Sb. z. a n. Vládní nařízení o rozvržení úkolů vyplývajících z dvouletého hospodářského plánu, in *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 175.

plevel a v prvních letech po přistěhování bylo zde střeleno více lišek jak zajíců.“⁷⁴ Ve Štětkovících byla situace podobná – lidé teprve koncem května začali se sadbou brambor a setím ovsa a krmné směsky. Hodnocení přenechám opět lidovému kronikáři: „Moc toho nevyrostlo, neboť pole byla samý pýr a tráva, ale přece někdo sklídl trochu brambor.“⁷⁵

Zdá se však, že ve Vrchotových Janovicích byla situace podstatně odlišná – nejen že pole nebyla zničena manévry, ale byla dokonce po celou dobu obdělávána SS hofy. Právě Vrchotovy Janovice totiž byly hranicí, za kterou už začínala „střelnice“.⁷⁶ Proto tu byly prvním problémem navrátilších se obyvatel žně: ze zápisu janovické kroniky se dozvídáme, že místní národní výbor se na své schůzi dne 15. července 1945 „zabýval (...) přípravou žní a zvolil žňovou komisi, jež měla zajistit sklizeň na pozemcích, kterých se ještě neujali majitelé a jež nebyly v národní správě“.⁷⁷ I v Janovicích si však musel národní výbor poradit s rabováním: na schůzi 22. července „zakázal zkrmovat obilí a vyhlásil, že občané z jiných obcí nesmějí odvážet krmiva z pozemků v katastru obce Vrchotovy Janovice“.⁷⁸ K usnadnění zemědělských prací zakoupil národní výbor už v roce 1945 dva traktory na dřevoplyn.

Jedním z mála pozitivních pozůstatků války bylo nářadí, koně a dobytek, které si lidé mohli odnést z opuštěných SS hofů. Těžké časy prvního poválečného roku hospodářům dále usnadnili volně pobíhající koně, které tu zanechala sovětská armáda. Jen pro ilustraci uveďme tehdejší vysoké ceny dobytka – štětkovická kronika uvádí, že kráva tehdy stála od pěti do patnácti tisíc korun. Janovická kronika doplňuje cenu hřebce: kolem dvaceti tisíc korun. Vítaná byla jistě i pomoc ze zahraničí – podle štětkovické kroniky k nám v roce 1945 přicházela např. kukuřičná sláma z Maďarska.

5.2 Rok 1946

Druhý poválečný rok se díky dobrému počasí vydařil lépe. Dozvídáme se o několika dotacích ministerstva zemědělství: např. ve Vrchotových Janovicích to byla dotace 45 000 Kč na osivo a sadbu, za kterou obec nakoupila jetelové semeno. Později obdržela obec dotaci 50 000 Kč na zvelebení chovu hospodářských zvířat. „Příspěvek byl zčásti rozdělen jednotlivým zemědělcům po částkách od 1650 Kč až 9500 Kč a zbytek byl použit na nákup

⁷⁴ *Knihy pro zaznamenání památky hodných věcí*, Obecní úřad Maršovice, nestránkováno.

⁷⁵ *Pamětní kniha politické obce Štětkovice*, Obecní úřad Štětkovice, s. 41.

⁷⁶ MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

⁷⁷ *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 72.

⁷⁸ Tamtéž, s. 72.

plemeníků.“⁷⁹ Dotace pokračovaly i v dalších letech. Také díky nim se hospodářům brzy podařilo rozmnožit stav dobytka na předválečné množství.⁸⁰ 18. srpna 1945 pak pořádal Jednotný svaz českých zemědělců spolu s Československým svazem mládeže ve Vrchotových Janovicích slavnostní dožínky, jejichž výnos byl odevzdán národnímu výboru.⁸¹

5.3 Rok 1947 a roky následující

Počásí roku 1947 však situaci podstatně změnilo: nejprve uhodily silné mrazy, pro které pomrzly květy ovocných stromků. Daleko horší následky však mělo katastrofální sucho onoho léta: „Jaro, léto i podzim se vyznačovaly neobvykle suchým počasím, jež zavinilo velmi nízké výnosy zemědělských plodin a nedostatek krmiv. Tráva uschla v srpnu 'na stojato', obilí na podzim zaseté neklíčilo a čekalo na příchod zimní vláhy.“⁸² „Sklizeň prachšpatná (...) už v listopadu velká bída krmení pro dobytek,“⁸³ takže znovu musel být dobytek rozprodáván. Pršet začalo právě teprve v listopadu a „kdyby nám byl Sovětský svaz nepomohl velkými dodávkami obilí chlebového i krmného, byla by bývala u nás velká bída.“⁸⁴ Dodejme jen, že protentokrát je svědectví ještě objektivní.

Ideálně nestranný charakter zápisu se však už v dalším roce podstatně mění – nechme však prameny hovořit samy za sebe. Rok 1948: „Úroda byla toho roku dosti pěkná, předepsané dodávky splnili všichni zemědělci na 100% a někteří i přes 100%.“⁸⁵ Rok 1949: „Dodávky všech produktů splnili občané naší obce všichni na 100%.“⁸⁶ Téměř stejný zápis se pak opakuje i v roce 1950. A tak se nakonec dostáváme ke schematickému svědectví o zakládání jednotných zemědělských družstev. K roku 1952 zapsal štětkovický kronikář: „Všichni zemědělci (...) uznali, že se takto hospodařit nedá, a proto začali uvažovat o tom, že by mohli hospodařit společně a založit ve zdejší obci zemědělské družstvo.“⁸⁷

Kolektivizace se však připravovala podstatně déle – ve Štětkovicích vznikl přípravný výbor pro zřízení jednotného zemědělského družstva už v roce 1950. Samotné zemědělské družstvo se tu poté v roce 1952 ustavilo jako družstvo druhého typu (meze pozemků

79 Tamtéž, s. 78.

80 Podle *Pamětní kniha. Obec Zderadice*, Obecní úřad Maršovice.

81 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 78.

82 Tamtéž, s. 84.

83 *Pamětní kniha politické obce Štětkovice*, Obecní úřad Štětkovice, s. 45.

84 *Pamětní kniha. Obec Zderadice*, Obecní úřad Maršovice, s. 52.

85 Tamtéž, s. 55.

86 Tamtéž, s. 57.

87 *Pamětní kniha politické obce Štětkovice*, Obecní úřad Štětkovice, s. 55.

rozorány, ale stroje a zvířata dosud zůstávají v soukromém vlastnictví). Naproti tomu ve Vrchotových Janovicích bylo družstvo založeno už v roce 1950, ale pouze jako družstvo prvního typu (společné provádění prací a společné užívání strojů bez rozorání mezí; každý člen dostal úrodu ze svého pozemku). Všechna však dříve či později přešla k typu třetímu (společná rostlinná a živočišná výroba, odměny vypláceny podle množství a kvality práce; dosud vypláceny náhrady za pozemkový vklad; ty mizí až při přechodu k družstvu čtvrtého typu). V první polovině 50. let se tak setkáváme se stavbou kravínů, bramboráren, seníků a dalších budov, které z krajiny českého venkova začínají postupně mizet teprve v posledních několika letech.

Svou upřímností je výjimečný pouze zápis kroniky zderadické. Na jaře 1950 bylo ve Zderadicích „jednáno o tom, zda by bylo možné prováděti jarní práce společně nebo ve skupinách. Pro společné provádění prací nebylo porozumění, neboť naše obec je z pěti osad a to jde společná práce těžko uskutečnit. Občané se ale zavázali, že jarní práce provedou včas a co nejlepší“.⁸⁸ Ani tady se však zemědělci združstevňování neubránili – ještě v témže roce kronikář zapsal: „V naší obci bylo ustaveno zemědělské družstvo I. typu. Členů se zatím přihlásilo sedm.“⁸⁹

O lesích nacházíme záznam opět pouze ve vrchotojanovické kronice. Místní národní výbor se v roce 1949 rozhodl přistoupit k Lesnímu družstvu, které bylo asi po osmi letech sloučeno s Československými státními lesy. Do Vrchotových Janovic byla umístěna správa polesí, která byla zrušena až v roce 1972.

⁸⁸ *Pamětní kniha. Obec Zderadice*, Obecní úřad Maršovice, s. 58.

⁸⁹ Tamtéž, s. 60.

6. Průmysl

Ani Košický vládní program, ani žádný z dekretů prezidenta republiky o znárodnění průmyslových závodů se Maršovicka netýkal. Důvod byl jednoduchý: nebylo tu nic ke znárodnění. Proto se v janovické kronice objevuje zápis, který svědčí spíše o opačném problému: „Během roku 1947 se MNV zabýval potřebou získat pro obec pobočný provoz některého průmyslového závodu a různým podnikům nabízel možnosti, které v obci byly. Nedošel však úspěchu.“⁹⁰ Důvod neúspěchu byl rovněž jednoduchý: „možnosti“ nebyly dostatečné – Maršovicko zůstalo a zůstává téměř výlučně zemědělskou lokalitou. Výmluvně to ilustruje štětkovická kronika, která v roce 1952 shrnula stav „obecního průmyslu“: kromě pobočky povltavského kamenného průmyslu a strojní traktorové stanice počítá do této kategorie také jednotné zemědělské družstvo, státní statek, Jednotu-koloniál a Jednotu-masnu.

Za vrchol průmyslové činnosti na Maršovicku je tedy opravdu třeba považovat strojní traktorové stanice. V osadě Tloskov existovalo strojní družstvo už v roce 1945. Poskytovalo proto zderadickým zemědělcům pomoc už při prvních poválečných žních. Strojní traktorová stanice vznikla v samotných Zderadicích v roce 1948, ve stejném roce i ve Vrchotových Janovicích, o rok později se s ní setkáváme i ve Štětkovicích.

Druhým zástupcem průmyslu na Maršovicku byl průmysl kamenický. Všechny kamenolomy byly před válkou v rukou soukromých podnikatelů. Např. šebáňovický kamenolom, ve kterém za války pracovali vězni koncentračního tábora Vrchotovy Janovice, patřil Karlu Chomoutovi. Pan Karel Chomout byl právě jedním z těch, díky nimž vězni koncentračního tábora přežili dobu nesvobody. Proto po válce obdržel od sovětských důstojníků jakési neoficiální ocenění za protinacistickou činnost.

V roce 1947 koupil štětkovický kamenolom Karel Dolejš. Vybuodoval v něm dílny a už na počátku roku 1948 zahájil práci. Ještě téhož roku byl jeho kamenolom znárodněn...

V roce 1949 byl zestátněn také štětkovický velkostatek – dřívější majitel Emanuel Pollak se stal vedoucím. Nakonec došlo i na poslední část tamějšího „průmyslu“: z obchůdku U Kuchařů se v roce 1951 stala Jednota, kterou vedla paní Kuchařová.

Z pozitivních zásahů státu jmenujme snad jen brigády organizované většinou místními organizacemi KSČ.

⁹⁰ *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 84.

7. Služby

Na obnově zařízení sloužících ke zpříjemnění života obcí je asi nejlépe sledovatelný postup od nezbytností k nadstandardům. Z janovické kroniky se dozvídáme, že bezprostředně po osvobození byly nejprve obnovovány nenahraditelné zdroje vody – a to v první řadě veřejné studně. Národní výbor rovněž provedl nejnnutnější opravné práce na veřejných budovách, především na škole, budově pošty, četnické stanice a na budově národního výboru. Pro veřejné budovy rovněž zajistil topivo na zimu. Naproti tomu teprve koncem roku obec přistoupila k opravě veřejného osvětlení a jednala o zřízení vodovodu a o regulaci potoka, tedy o záležitostech nikoli akutních.

Přes četné dotace ministerstva zemědělství určené k opravám vodohospodářských a komunikačních sítí můžeme ještě v roce 1947 stížnosti, že „odstraňování následků vystěhování nepostupovalo tak rychle, jak bylo potřeba, protože výroba po válce nemohla dosáhnout potřebné výše“.⁹¹ Např. ve Zderadicích se cesty opravovaly ještě v roce 1950. O nedostatku stavebního a jiného materiálu svědčí i zákony regulující přiděly tzv. vázaných stavebních hmot.

Plány do budoucna však byly velkorysejší, podobně jako v případě zákona o stavební obnově: už na první schůzi regulérního národního výboru (tj. v září 1945) byla ve Vrchotových Janovicích zvolena komise pro družstevní lihovar, kampeličku, elektrifikaci, vodní družstvo, bytové, rolnické a technické družstvo. Jen o několik týdnů později se setkáváme s přidělováním bytů a už od 3. září 1945 znovu probíhalo vyučování ve školní budově.

Školu ve Vrchotových Janovicích navštěvovalo v prvním poválečném roce 89 žáků, které vyučoval ředitel a dvě učitelky. Prozatím měla k dispozici pouze tři třídy. Avšak při slavnostním otevření měšťanské školy dne 14. září 1947 se vyučovací prostory rozšířily o další tři místnosti. Téhož večera byla v budově bývalého panského špýcharu pořádána veselice, jejíž výtěžek (11 500 Kč) byl použit na nákup nových školních pomůcek. K roku 1949 vyučovalo už na místní základní škole celkem šest pedagogů, v témže roce tu také začala fungovat mateřská školka.

V roce 1949 přešla škola pod správu místního národního výboru. Stalo se tak v souladu s dekretem prezidenta republiky*, podle kterého měly „soustavnou kulturní a státně-

⁹¹ *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 84.

* Dekret č. 130/1945 Sb. z. a n.

politickou výchovu lidu vykonávat místní, okresní a zemské osvětové rady (...) jako orgány národních výborů, v jejichž čele stál kulturní referent příslušného národního výboru. Současně se při ministerstvu školství zřídila státní lidovýchovná rada. Tím byla zajištěna 'státněpolitická a ideová koordinace (...) veškeré osvětové činnosti ve státě'".⁹²⁾

Do Vrchotových Janovic docházela nejen většina školou povinných dětí, ale právě Janovice se po válce staly obcí střediskovou. Už na jaře 1946 sem byl jmenován obvodní lékař, MUDr. Antonín Horák z Prahy, jemuž obec a místní organizace KSČ zajistily opravu jeho bytu. Byt, zahrada i garáž mu byly přiděleny bezplatně na deset let. Roku 1948 zřídil okresní národní výbor ve Vrchotových Janovicích také zubní ambulanci.

Jednou z nejsledovanějších událostí se po válce stala elektrifikace jednotlivých obcí a osad a zřízení místních rozhlasů. Ve Zderadicích začal elektrárenský svaz obnovovat elektrické vedení už před Vánoci roku 1945, takže kronikář se mohl hrdě pochlubit, že na Vánoce už občané nemuseli svítit petrolejem. Elektrárenské družstvo bylo v roce 1945 založeno i ve Štětkovících, Vrchotovy Janovice se staly členem Elektrárenského svazu teprve na jaře 1946. Na elektrifikaci obcí přispívalo svými dotacemi ministerstvo zemědělství. V průběhu roku 1946 většina obcí zavedla elektrický proud i do svých osad, popř. železničních zastávek. Síť byla dokončena nejpozději v roce 1947. Opět se tedy ukazuje, že vláda a národní shromáždění trochu zaspaly dobu: Zákon o soustavné elektrifikaci venkova totiž pochází teprve z roku 1949.

Dalším krokem ke zvelebení života v obcích byla výstavba veřejného osvětlení (1948) a zavedení telefonu a místního rozhlasu (1948 – 1949).

92 VLČEK, Eduard, c. d., s. 78.

8. Kultura

Náladu, která panovala bezprostředně po osvobození, vystihuje myslím dostatečně zřejmě následující citát z janovické kroniky: „I když všichni občané měli mnoho starostí a práce s obnovou hospodářství a opravami budov, neopouštěla je radost z osvobození a návratu domů.“⁹³ Např. 26. srpna se konaly „Národní dožínky“, „jež pořádaly společně všechny organizace v obci (...) celkem tu bylo od 1. 7. do 31. 12. uspořádáno 14 tanečních zábav, z nichž jedna při dožínkách, jedna po svěcení kostela, jedna při sportovním dnu“.⁹⁴ Průměrná návštěvnost zábavy byla poměrně vysoká: 150 osob. Výnos ze vstupného byl většinou odevzdán místnímu národnímu výboru, a to i přesto, že se na jejich organizaci významně podílela československá armáda. Ta totiž až do poloviny roku 1946 užívala budovu bývalého panského špýcharu, kde se zábavy pořádaly.

Už v roce 1945 se ve Vrchotových Janovicích promítaly filmy. Jako kinosál fungoval výčep hostince J. Votýpky. Během roku 1946 jednal národní výbor o převzetí kina a v této souvislosti se začal zajímat o budovu špýcharu. V prosinci roku 1946 skutečně k převzetí došlo. V budově bývalého špýcharu se také začala pořádat divadelní představení – např. v roce 1949 předvedly různé ochotnické spolky sedm představení, z nichž největší úspěch zaznamenal Podskalák. Na repertoáru se však objevili i klasikové světového divadla – např. Gogol a jeho *Ženitba*, kterou v dubnu 1949 hrál Pražský kroužek rodáků.

Z dalších kulturních zařízení nesmíme zapomenout na místní lidové knihovny. O jejich důležitosti svědčí slavnostní zápis zderadické kroniky oznamující, že v roce 1946 byly pro místní lidovou knihovnu v pohraničí zakoupeny dvě skříně.

Z Vrchotových Janovic máme zprávu o obnovení Sokola už v roce 1945. Jako tělocvična dočasně sloužil hostinský sál. Dále tu byl založen Sportovní klub, tj. fotbalové mužstvo, které na podzim roku 1945 získalo pozemek pro vybudování hřiště.

Do kontrastu k bezprostřední radosti z osvobození pak musíme postavit zprávy o „kultuře“ z let poúnorových: na několika slavnostních večerech „všichni občané z obce podepsali pozdravné archy, které budou zaslány J. V. Stalinovi k 70. narozeninám 21. prosince 1949“.⁹⁵ Nebo: „K narozeninám presidenta Klementa Gottwalda dne

⁹³ *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 74.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 74 – 75.

⁹⁵ *Pamětní kniha politické obce Štětkovice*, Obecní úřad Štětkovice, s. 56.

23. listopadu se občané obce zavázali, že upraví svá obydlí a udělají pořádek v obci a v okolí obytných a hospodářských budov.“⁹⁶

⁹⁶ Tamtéž, s. 57.

9. Církev

Postavení církve v poválečném Československu upravoval Dekret prezidenta republiky o úpravě platů duchovenstva.* Podle Jaroslava Vlčka „stát plně respektoval svobodu všech náboženských vyznání a snažil se nevyvolávat žádné spory s církvemi.“⁹⁷ V podobném smyslu hovoří ve své předmluvě i editoři právních pramenů k dějinám pozemkové reformy a katolické církve: „Ve vztazích československého státu s katolickou církví převažoval v letech 1945 – 1948 vzájemný respekt. Některé sporné otázky se obě strany snažily řešit smírně a vzájemnou dohodou.“ Košický vládní program plně zaručoval svobodu náboženského vyznání; církevní činnost neměla být nijak omezována, pokud neodporovala platným zákonům. Největším poválečným sporem mezi československou vládou a katolickou církví se stal spor o pozemkovou reformu. „Pozemková reforma vnášela a dlouhodobě udržovala neklid a napětí na vesnici, živila a stále obnovovala zápas rolníků o půdu a komunistické straně tak umožňovala politicky toho využívat v boji o moc.“⁹⁸

V kronikách bohužel nenacházíme mnoho zápisů týkajících se církve. Víme jen, že hned po osvobození se z Vrcholtovic vrátil janovický farář Ludvík Pavlíček. Už výše bylo poznamenáno, že na kostel se nevztahovala druhá část zákona o stavební obnově, protože spadal pod správu náboženské matice. Podle svědectví kronikáře nebyla Česká náboženská matice ochotna podílet se na opravě kostela nějakou vyšší částkou. Opravné práce za více než 100 000 Kč proto financovali z největší části sami občané, popř. místní národní výbor. Ten se také angažoval v pátrání po kostelním zvonu. Věž kostela pokryla prozatím střecha ve tvaru nízkého čtyřbokého jehlanu. (Toto „zatímní“ zastřešení však na kostele zůstalo až do roku 2003.) „26. října byl kostel slavnostně vysvěcen a dán do užívání.“⁹⁹

Více se však můžeme dozvědět z vyprávění pamětníka. Případ faráře Pavlíčka je rovněž zajímavým pohledem do mentality venkova 50. let. Pavlíček působil ve Vrchotových Janovicích už od dob svého administrátorství, to znamená více než padesát let. Těšil se takového osobního respektu, že i „kovaný komunist“, jakým byl tehdejší předseda místního

* Dekret č. 116/1945 Sb. z. a n.

97 VLČEK, Eduard, c. d., s. 78.

98 JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945 – 1948*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1995, s. 7 – 8.

99 *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice, s. 74.

národního výboru Trachta, faráře Pavlíčka zdravil „pochválen pán Ježíš Kristus.“¹⁰⁰
Vracíme se tak znovu ke staré pravdě, že v případě lidských charakterů nelze generalizovat.

100 MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

Závěr

Ve své práci jsem si vytkla za cíl zobrazit návrat k normálním poměrům po skončení nacistické okupace. Svůj pohled jsem zaměřila na poměrně malé území středních Čech. Časovými mezníky se staly především dvě události: osvobození a kolektivizace. Nepochybně se nejedná jen o prosté časové ohraničení, ale o hlubší předěly v dějinách středočeského venkova. S jistou nadsázkou snad můžeme říct, že první časový bod znamená návrat k normálu a druhý opětý odvrát od něj.

Pokusila jsem se o shrnutí a komparaci pramenného materiálu, jedná se však o pokus, na jehož základě nemůžeme přistoupit k širším generalizacím. Právě kvůli vysídlení totiž Neveklovsko nemůže být řazeno ke standardním poválečným regionům. Maršovicko, které bylo vyklizeno až v poslední etapě vysídlení Neveklovska, se snad více přibližovalo charakteru jiných krajů poválečného Československa. Přesto jsme i tady zaznamenali podmínky pro obnovu značně obtížnější – stačí jen vzpomenout na sugestivní líčení zničených polí, které jsme našli v maršovické kronice.

Snažila jsem se především sledovat, jakým způsobem byly prakticky aplikovány pokyny ústředních orgánů. Při pohledu na objemnost poválečných Sbírek zákonů a nařízení je nám jasné, že Národní shromáždění (ať už Prozatímní nebo Ústavodárné) rozhodně nezháleželo. Při bližším prozkoumání pramenů, které odrážejí každodenní praxi, však zjistíme, že ani tato horečnatá legislativní činnost nebyla zdaleka dostačující. Např. zatímco státní orgány regulovaly přiděl vázaných stavebních hmot, lidé už svá obydlí dávno uvedli do pořádku svépomocí. Nejmarkantněji se zpoždění legislativy ukazuje právě v případě Zákona o stavební obnově. Jím zřízené stavební komise začaly pracovat teprve více než rok po skončení války; v té době se tedy jeví už značně anachronicky, podobně jako opožděné vyplácení státních podpor a příspěvků. Do protikladu k činnosti státních orgánů pak musíme postavit činnost orgánů místní samosprávy, především pak živelně vznikajících prozatímních národních výborů. Pohotovost, se kterou dokázaly během prvních dnů a týdnů zajistit chod obce, se zdá obdivuhodná. Na druhou stranu musíme vzít v úvahu, že zákony byly určeny i pro vzdálenější budoucnost – mám na mysli např. schvalování nových stavebních plánů, které počítalo s trvalým zlepšením urbanizace venkova.

O poznání rychleji stát jednal v oblasti zemědělské výroby. Už v roce 1945 byl zřízen Jednotný svaz českých zemědělců, který se stal poradním orgánem vlády a který později sehrál významnou úlohu při združstevňování. Setkáváme se také s efektivnější spoluprací

centra s obcemi – např. při konfiskaci půdy velkostatkům, kdy Zemský národní výbor spolupracoval s jednotlivými místními národními výbory.

Jedním z nejdůležitějších ukazatelů zvyšování životní úrovně jsou posuny ve vnímání „nezbytnosti“. Nejlépe je asi můžeme pozorovat na postupném zkvalitňování služeb – např. zimu roku 1945 lidé sice ještě prožili za okny zatlučenými prkny, ale zároveň už na Vánoce 1945 ve Zderadicích nemuseli svítit petrolejem.

Otázkou důležitou i pro celonárodní dějiny jsou bezpochyby volby z května roku 1946. Pořadí stran se na Maršovicku shodovalo s celostátními výsledky. V porovnání s těmito výsledky zde však Komunistická strana získala o 4% méně hlasů. Naproti tomu Československá strana národně socialistická získala o celých 6% více hlasů, než byl celostátní průměr. Důvodem by v tomto případě mohla být téměř naprostá absence průmyslových závodů v námi sledovaném mikroregionu. Připomínat, že se komunisté největší podpoře těšili právě mezi průmyslovými dělníky, je myslím zbytečné.

Posledním bodem, který stojí alespoň za připomenutí, je mentalita venkova 40. a 50. let. I v tomto případě se výše vytyčené mezníky jeví jako nosné: na počátku návrat přinesl jistou nevraživost; na konci přineslo podobnou nevraživost združstevňování. Lidská či vesnická psychika je však věcí neskonalou uchopitelnou, snad dokonce i přesahující rámec historické vědy. Ponechme ji proto jen jako námět k zamyšlení.

Prameny

Nepublikované

- *Pamětní kniha pro obec Vrchotovy Janovice*, Obecní úřad Vrchotovy Janovice.
- *Pamětní kniha. Obec Zderadice*, Obecní úřad Maršovice.
- *Knihy pro zaznamenání památky hodných věcí a syce od roku 1847ho počínajíc*, Obecní úřad Maršovice.
- *Pamětní kniha politické obce Štětkovice*, Obecní úřad Štětkovice.
- MARVAN, Ladislav, narozen 15. 7. 1926, bydliště: Vrchotovy Janovice 19, 257 53 Vrchotovy Janovice, rozhovor proběhl dne 2. 2. 2006.

Publikované

- *Sbírka zákonů a nařízení 1945*, Praha 1946.
- *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé 1946*, Praha 1947.
- *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé 1947*, Praha 1947.
- *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé 1949*, Praha 1949.

Literatura

- *Československé dějiny v datech*, kol., Svoboda, Praha 1986.
- JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945 – 1948*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1995.
- JEŽEK, Bohumil, *Maršovická ohlédnutí*, vlastním nákladem, Maršovice 2005.
- NOVÁK, Otto, Antonín Robek: Lidé bez domova, in *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, č. 21, Okresní muzeum v Benešově – Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1980, s. 323 – 327.
- ROBEK, Antonín, *Lidé bez domova*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1980.
- SAK, Robert – BEZECNÝ, Zdeněk, *Dáma z rajského ostrova*, Mladá fronta, Praha 2000.
- STANĚK, Stanislav, Příprava a počátky germanizace u nás, in *Léta zatvátých pěstí*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1975, s. 205 – 217.
- VESELÝ, Zdeněk (ed.), *Dějiny českého státu v dokumentech*, Epoque, Praha 2003.
- VLČEK, Eduard, *Poválečná obnova ČSR a její státoprávní stabilizace*, Masarykova univerzita, Brno 1993.

Mapa vysídleného Neveklovska

(Vyznačeno rozmístění jednotek SS.)